

Ύφεση και κοινωνικός διάλογος στον τραπεζικό τομέα: μια ευρωπαϊκή προοπτική

Συνοπτική παρουσίαση

Εισαγωγή

Το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα βρίσκεται εν τω μέσω της μεγαλύτερης οικονομικής κρίσης των τελευταίων τουλάχιστον 70 ετών. Η κρίση έχει επηρεάσει σοβαρά έναν τομέα στον οποίο είχαν ήδη συντελεστεί σημαντικές αλλαγές κατά τα προηγούμενα 30 χρόνια. Οι διαρθρωτικές αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία, όπως προέκυψαν από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και την τεχνολογική ανάπτυξη, μεταμόρφωσαν το τραπεζικό σύστημα διεθνώς. Πέραν των παγκόσμιων αυτών εξελίξεων, το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα είχε να αντιμετωπίσει τις πρόσθετες προκλήσεις της ευρωπαϊκής διαδικασίας ενοποίησης και της δημιουργίας της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες προσάρμοσαν τις στρατηγικές τους προκειμένου να μπορούν να παραμένουν ανταγωνιστικές σε μια ευρύτερη αγορά: προχώρησαν σε συγχωνεύσεις και εξαγορές, διαφοροποίησαν τα προϊόντα τους και επωφελήθηκαν από τις τεχνολογικές αλλαγές. Η εξέλιξη του τραπεζικού τομέα οδήγησε στη διαμόρφωση αντικρουόμενων τάσεων σε ό,τι αφορά τη δυναμική της απασχόλησης για τον εν λόγω τομέα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η απασχόληση αυξήθηκε κατά μέσο όρο κατά 6,5% μεταξύ του 2004 και του 2008. Ωστόσο, ενώ σε ορισμένα νέα κράτη μέλη (και ιδίως στη Βουλγαρία, την Εσθονία, τη Λεττονία, τη Λιθουανία και τη Ρουμανία) παρουσίασε αξιοσημείωτη αύξηση, σε άλλες χώρες καταγράφηκε μείωση του αριθμού των θέσεων εργασίας στα πιστωτικά ιδρύματα, όπως συνέβη π.χ. στη Γερμανία, όπου ο εγχώριος τραπεζικός τομέας απώλεσε περισσότερους από 26.000 εργαζόμενους κατά την ίδια περίοδο. Από το 2008, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης για τον τραπεζικό τομέα σε διάφορες χώρες της Ευρώπης εμφανίζουν μικτή εικόνα.

Πλαίσιο πολιτικής

Παρά τον διαφορετικό αντίκτυπο της κρίσης στα εννέα κράτη μέλη της ΕΕ (Γαλλία, Γερμανία, Εσθονία, ΗΒ, Ισπανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Ουγγαρία και Σουηδία) που εξετάζονται στην παρούσα έκθεση, τα μέτρα που ελήφθησαν από τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών ήταν σχεδόν παρόμοια. Όλες οι κυβερνήσεις επεδίωξαν να ενδυναμώσουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επενδυτών και να εξασφαλίσουν ρευστότητα μέσω ταμείων εγγυήσεων ή με την παροχή ευνοϊκών

πιστώσεων στις τράπεζες. Στις χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο, όπως η Ουγγαρία και το ΗΒ, και για ορισμένες τράπεζες των Κάτω Χωρών, οι κυβερνήσεις παρενέβησαν με προγράμματα διάσωσης, τα οποία προέβλεπαν τη μερική ή ολική επανακρατικοποίηση διαφόρων τραπεζών.

Κατά τα επόμενα χρόνια αναμένεται να συνεχιστούν οι βασικές διαρθρωτικές τάσεις που αναπτύχθηκαν τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ιδίως δε υπό μορφή περαιτέρω συγχωνεύσεων και εξαγορών, διαδικασιών αναδιάρθρωσης στις προηγμένες οικονομίες και επέκτασης στην ανατολική Ευρώπη. Ωστόσο, σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers και την επακόλουθη χρηματοπιστωτική κρίση, η πιο πρόσφατη αστάθεια των αγορών κρατικών ομολόγων ανέδειξε ακόμη περισσότερο τις αδυναμίες του ευρωπαϊκού τραπεζικού τομέα. Ειδικότερα στην ευρωζώνη, τα κρατικά ομόλογα στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών καταδεικνύουν με σαφή τρόπο τη στενή σχέση μεταξύ των κινδύνων του δημόσιου δημοσιονομικού τομέα και του χρηματοπιστωτικού τομέα, περιορίζοντας την πρόσβαση ορισμένων ιδρυμάτων στον διατραπεζικό δανεισμό. Οι παράγοντες αυτοί ενισχύουν τις ανησυχίες για πιθανή πιστωτική κρίση. Οι δοκιμές αντοχής που πραγματοποιούνται επί ευρωπαϊκών τραπεζών παρέχουν ενδείξεις για πιθανές παρεμβάσεις και, σύμφωνα με το ΔΝΤ και το Ευρωπαϊκό Τραπεζικό Φόρουμ, το επόμενο βήμα για την ενίσχυση του τομέα είναι η αναδιάρθρωση και η ανακεφαλαιοποίηση των ευάλωτων τραπεζών, καθώς και η ανάκτηση της εμπιστοσύνης στο συνολικό σύστημα.

Βασικά πορίσματα

Ο τραπεζικός τομέας στην Ουγγαρία και στο ΗΒ μοιάζει να έχει επηρεαστεί ιδιαίτερα από την κρίση όσον αφορά την κερδοφορία και την απασχόληση. Ο σχετικός αντίκτυπος ήταν μετριασμένος στις περισσότερες από τις υπόλοιπες χώρες που μελετήθηκαν. Στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Εσθονία, στις Κάτω Χώρες και στη Σουηδία, ο αντίκτυπος της κρίσης διέφερε ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κάθε τράπεζας. Στις εν λόγω χώρες, μερικές μόνο τράπεζες κατέγραψαν απώλειες

όσον αφορά τα κέρδη, την ποιότητα του χαρτοφυλακίου και τις θέσεις εργασίας τους, ενώ άλλες επηρεάστηκαν σε σαφώς μικρότερο βαθμό. Στη Σουηδία, η απότομη πτώση της οικονομίας οδήγησε σε ύφεση, αλλά σοβαρές απώλειες δανείων καταγράφηκαν σε ξένες χώρες όπου δραστηριοποιούνται σουηδικές τράπεζες. Η Swedbank και η SEB ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες στις χώρες της Βαλτικής, οι οποίες επλήγησαν σφοδρά από την οικονομική ύφεση. Στην Ισπανία και την Ιταλία, ο αντίκτυπος της χρηματοπιστωτικής κρίσης στον τραπεζικό τομέα ήταν σχεδόν μηδενικός.

Ο κλαδικός και επιχειρησιακός διάλογος αποδείχθηκε χρήσιμος για την αντιμετώπιση των δυσχερειών που προκάλεσε η κρίση στις σχέσεις μεταξύ συνδικάτων και εργοδοτών. Οι αλλαγές αντιμετωπίστηκαν σε μεγάλο βαθμό μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων, σε επίπεδο τόσο κλαδικό όσο και μεμονωμένων επιχειρήσεων. Τα κύρια ζητήματα που θίχτηκαν αφορούσαν τα μέτρα για τη διασφάλιση θέσεων εργασίας, τον αντίκτυπο των διαδικασιών αναδιάρθρωσης στην απασχόληση καθώς και τη μείωση του εργατικού κόστους. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι στρατηγικές της διοίκησης για την περικοπή δαπανών συνεπάγονταν εντατικοποίηση της εργασίας και μειώσεις των αποδοχών. Οι συγκεκριμένες τάσεις συνέβαλαν στην αλλαγή των παραδοσιακών χαρακτηριστικών του τομέα που είχαν ταυτιστεί με τις καλές αποδοχές και τις καλές συνθήκες εργασίας και απασχόλησης.

Παρότι η διαδικασία των συλλογικών διαπραγματεύσεων έχει καταστεί δυσκολότερη, αποδείχθηκε ωστόσο σημαντικός παράγοντας σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι διαπραγματεύσεις χαρακτηρίστηκαν μάλιστα από ορισμένη καινοτομία, όπως φαίνεται και στη γερμανική μελέτη, όπου η ανάγκη ρύθμισης διαφόρων πτυχών της πώλησης προϊόντων και της παροχής συμβουλών προς τους πελάτες εισήχθη, τουλάχιστον έμμεσα, ως ζήτημα των κλαδικών συλλογικών διαπραγματεύσεων. Τα συστήματα συλλογικών διαπραγματεύσεων με συντονισμό μεταξύ κλαδικού και αποκεντρωμένου επιπέδου (όπως συμβαίνει στη Γαλλία, στην Ισπανία, στην Ιταλία και στη Σουηδία και, σε κάποιο βαθμό, στη Γερμανία και τις Κάτω Χώρες) φαίνεται ότι αποτελούν ένα σχετικά αποτελεσματικό μοντέλο.

Εργασιακές σχέσεις

Σε γενικές γραμμές, η κρίση δεν είχε επιπτώσεις ως προς την ποιότητα των εργασιακών σχέσεων, καθώς η δομή και οι μηχανισμοί τους παρέμειναν κατά κύριο λόγο αμετάβλητες. Ο διάλογος τόσο σε κλαδικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο μεμονωμένων επιχειρήσεων αποδείχθηκε χρήσιμος για την αντιμετώπιση των δυσχερειών που προκάλεσε η κρίση. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στην περίπτωση του ΗΒ και της Ουγγαρίας, οι εργασιακές σχέσεις σε επίπεδο επιχειρήσεων έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία κατά τα τελευταία χρόνια.

Τα διάφορα εθνικά συστήματα έχουν επηρεαστεί από τον εντεινόμενο ανταγωνισμό μεταξύ των συνδικάτων. Οι περιορισμένοι πόροι και το μικρότερο περιθώριο ελιγμών έχουν οδηγήσει, ιδίως από την πλευρά των συνδικάτων, στην υιοθέτηση αντικρουόμενων στάσεων. Μία από τις συνέπειες της κατάστασης αυτής είναι ότι ορισμένες συμβάσεις υπογράφονται από μερικά μόνο συνδικάτα και πιθανώς από συνδικάτα που εκπροσωπούν μια μειονότητα εργαζομένων. Οι περιπτώσεις των ξεχωριστών αυτών συμβάσεων αναδεικνύουν την έλλειψη μέσων που θα επέτρεπαν την αξιολόγηση των αντιπροσωπευτικότητας των παραγόντων που συμμετέχουν στις συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Μία ακόμα αξιοσημείωτη τάση των εργασιακών σχέσεων σε επίπεδο επιχειρήσεων είναι η διαδικασία κεντρικής οργάνωσης. Ο βαθύτερος σκοπός της κεντρικής οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων είναι η εξοικονόμηση χρόνου και χρήματος, με επακόλουθη ενίσχυση της αποτελεσματικότητας. Οι στόχοι αυτοί ενδέχεται, ωστόσο, να αντιβαίνουν σε καθιερωμένες μορφές συνδικαλιστικής και εργασιακής δημοκρατίας. Κατά συνέπεια, τοπικά παραρτήματα συνδικάτων διαμαρτύρονται ότι οι εκπρόσωποι των εργαζομένων σε επίπεδο επιχείρησης αποκλείονται όλο και περισσότερο από τις διαδικασίες ενημέρωσης και διαβούλευσης.

Οι εργασιακές σχέσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν έδειξαν να διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης είτε σε κλαδικό επίπεδο είτε σε επίπεδο επιχείρησης. Μία από τις μείζονες προκλήσεις του μέλλοντος όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις είναι η ανάγκη αποτελεσματικότερης ρύθμισης των διαδικασιών αναδιάρθρωσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Καθώς οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης αναμένεται να συνεχιστούν, ιδίως στους μεγάλους τραπεζικούς ομίλους, πρέπει να αναπτυχθούν περισσότερο και οι διαδικασίες ενημέρωσης και διαβούλευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ωστόσο, η πραγματική πρόκληση θα είναι η ανάπτυξη και εφαρμογή προορατικών στρατηγικών που προβλέπουν τις αλλαγές. Χρήσιμο εργαλείο στο συγκεκριμένο πλαίσιο θα μπορούσαν να αποτελέσουν οι διακρατικές συμφωνίες-πλαίσια. Καθώς οι μεγάλες τράπεζες εφαρμόζουν διεθνείς στρατηγικές όσον αφορά τους ανθρώπινους πόρους και την επιχειρηματική δραστηριότητά τους, θα υπήρχε ενδεχομένως μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων που θα ενδιαφέρονταν για τη θέσπιση διακρατικών δομών διαλόγου με σκοπό τη διευκόλυνση της εφαρμογής διεθνών πολιτικών, π.χ. στους τομείς της διαχείρισης της πολυμορφίας, της ανάπτυξης δεξιοτήτων και της αξιολόγησης της απόδοσης.

Περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση *Recession and social dialogue in the banking sector: a European perspective* (Ύφεση και κοινωνικός διάλογος στον τραπεζικό τομέα: μια ευρωπαϊκή προοπτική) είναι διαθέσιμη επιγραμματικά στη διεύθυνση:
<http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1161.htm>

Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να επικοινωνείτε με τον Carlos Vacas Soriano, υπεύθυνο έρευνας,
cva@eurofound.europa.eu